

УДК 271.4-528-722.54-282.7

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.6>

ЛІТУРГІЙНЕ СЛУЖІННЯ ДИЯКОНА ПІД ЧАС ЗВЕРШЕННЯ АРХИЄРЕЙСЬКОЇ БОЖЕСТВЕННОЇ ЛІТУРГІЇ ВІДПОВІДНО ДО РУБРИК БОГОСЛУЖБОВИХ КНИГ

ГОГОЛЬ Василь

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

Науково-дослідний інститут історії Церкви

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

e-mail: gogol.v@ifai.z.edu.ua

ORCID [0000-0001-5236-885X](https://orcid.org/0000-0001-5236-885X)

ХАРЕВИЧ Іван

Івано-Франківська духовна семінарія ім. св. свцмч. Йосафата Української

Греко-Католицької Церкви, секретаріат ректорату

вул. Василянок 64, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна

Національної академії педагогічних наук України, відділ аспірантури

вул. М. Берлінського 9, м. Київ, 04060, Україна

e-mail: kharevych.i@gmail.com

ORCID [0000-0003-0531-3308](https://orcid.org/0000-0003-0531-3308)

Бібліографічний опис статті: Гоголь В., Харевиц І. (2023). Літургійне служіння диякона під час звершення Архиєрейської Божественної Літургії відповідно до рубрик богослужбових книг. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 57–76. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.6>

Анотація. *Дане дослідження розкриває актуальність дияконського служіння у світлі сучасних викликів Церкви третього тисячоліття. Як говорив Папа Павло VI, диякон служить як Божому народу, так і церковній ієрархії. Як для місцевої Церкви, так і для спільноти у ширшому розумінні цього слова. Диякон є посередником, який має оголошувати про потреби і бажання народу Божого перед церковною ієрархією, щоб вони могли ці потреби духовні та фізичні задовільнити. На Літургії диякон діє як ангел молитви, об'єднуючи молитви та наміри зібраних вірних як через кадіння, так і через численні ектенії на Божественній Літургії. За допомогою ектеній він бере красу та витончені тексти літургійних молитов і перекладає їх у прохання, які можуть бути зрозумілі вірним.*

Ключові слова: *Літургія, літургійне служіння, Архиєрейська Літургія, дияконат в Церкві, диякон, УГКЦ, богослужбові книги, Устав, Архиєратикон.*

THE LITURGICAL SERVICE OF THE DEACON DURING THE PERFORMANCE OF THE BISHOP'S DIVINE LITURGY IN ACCORDANCE WITH THE RUBRICS OF THE LITURGICAL BOOKS

***Abstract.** This study reveals the relevance of deacon service in the light of the modern challenges of the Church of the third millennium. As Pope Paul VI said, a deacon serves both God's people and the church hierarchy. Both for the local Church and for the community in the broader sense of the word. The deacon is a mediator who must announce the needs and desires of the people of God to the church hierarchy so that they can satisfy these spiritual and physical needs. At the Liturgy, the deacon acts as an angel of prayer, uniting the prayers and intentions of the assembled faithful both through incense and through numerous litanies at the Divine Liturgy. With liturgies, he takes the beauty and sophistication of liturgical prayers and translates them into petitions that can be understood by the faithful.*

***Key words:** Liturgy, liturgical service, Hierarchical Liturgy, diaconate in the Church, deacon, UGCC, liturgical books, Statute, Archhieraticon.*

Постановка проблеми. Христос, створивши Свою Церкву, залишив її під опікою та проводом своїх апостолів, щоб вони дбали про усю спільноту та провадили Церкву на шляху до Її зустрічі із Нареченим. Так як у Церкві можемо побачити різноманітність служінь, її провід становить різні ступені, які взаємодоповнюють один одного. Складовою частиною церковної ієрархії є дияконат, про який йтиме мова в даній статті.

Для кращого сповнення служіння в Церкві того чи іншого уряду, важливо розуміти, якою є суть даного служіння, до чого воно зобов'язує тих, хто служить і яку інформацію дає тим, до кого спрямоване це служіння. Шукаючи відповідь на таке запитання, варто зокрема поглянути на джерела цього служіння на його розвиток та виклики, із якими воно зустрічалося та зустрічається у сьогоденні. Українська Греко-Католицька Церква, оскільки перебуває у єдності з Апостольської столицею, то зобов'язана впроваджувати у всіх вимірах місії та служінь своєї Церкви рішення II Ватиканського собору. Якщо говорити конкретніше, то Отці собору вибрали курс на повернення до першоджерел нашої віри. Цей курс також заторкнув і дияконат – як ієрархічний прошарок Католицької Церкви, який зазнав сильної маргіналізації впродовж століть. На жаль, такої ж участі зазнав дияконат і в УГКЦ. Тому вважаємо, що дане дослідження не тільки зможе привернути науковий інтерес до вивчення дияконату, але краще побачити літургійну роль диякона у житті Церкви.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми літургійного богослов'я загалом й здійснення Божественної Літургії зокрема досліджували

свого часу Ісидор Дольницький⁴⁶, Лаврентій Гуцуляк⁴⁷, Мирослав Марусин⁴⁸, Міхаель Кунцлер⁴⁹, Сергій Булгаков⁵⁰ та інші, а проблематику дияконії в Церкві з ранніх часів до сучасності – Лешек Адамовіч⁵¹, Папа Іван Павло II⁵² та інші. Водночас, слід зауважити, певною мірою поза увагою вказаних дослідників залишилась проблема літургійного служіння диякона під час Архиєрейської Літургії.

Метою статті є детальний опис та аналіз літургійного служіння диякона під час Божественної Архиєрейської Літургії на основі богослужбових книг, порівняння практики дияконського служіння в УГКЦ та православних конфесіях.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи актуальну практику Церкви третього тисячоліття, на жаль, фігура диякона є малознайомою для мирян. Найчастіше вірні мають можливість споглядати за дияконом саме, як за учасником Божественної Літургії, яку очолює архиєрей. Тому, це наукове дослідження ми присвятимо визначенню ролі диякона у богослужінні найбільш притаманному його сучасній літургійній ролі. Хоча дияконське служіння передбачає цілий спектр різних місій у житті Церкви, однак, саме участь у Архиєрейській Божественній Літургії робить його впізнаваним. Говорячи простою мовою – служіння Архиєрейської Літургії – це найвища літургійна місія, яку тільки може виконувати диякон.

Архиєрей увійшовши до храму, вставши та поклонившись починає молитися: «Царю Небесний...». Після цієї молитви протодиякон та диякон (який співслужить), повертаються на захід до архиєрея і протодиякон говорить: «Прийшов час, щоб служити Господеві, (преосвященніший) владико, благослови». Архиєрей благословляє всіх священнослужителів двома руками зі словами: «Благословенний Бог наш...», і дає цілувати десницю першому священику, цей, отримавши благословення, заходить у святилище південними дверима, стає спереду престолу та цілує трапезу.⁵³ Протодиякон відповідає: «Амінь. Помолися за нас, владико (святий)» та підходить разом з дияконом до архиєрея. Архиєрей говорить, благословляючи: «Нехай Господь направить стопи ваші». Протодиякон: «Пом'яни нас, владико святий». Архиєрей благословляє обома руками, мовлячи: «Нехай пом'яне вас Господь Бог у царстві своєму...». Всі відповідають «Амінь». Відтак протодиякон і диякон цілують руку архиєрею,

⁴⁶ Дольницький І. Підручник церемоній для питомців семинарії Духовного до приливної службованя в богослуженнях так семинарских як і архиєрейских. Львів, 1907. 164 с.; Дольницький І. Типик Української Католицької Церкви. пер. з церковнослов'янської. Львів: Місіонер, 2002. 542 с.

⁴⁷ Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839) / пер. з англійської А. Маслюк. Львів, 2003. 432 с.

⁴⁸ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. 529 с.

⁴⁹ Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів: Аматака, 2001. 614 с.

⁵⁰ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. 691 с.

⁵¹ Adamowicz L. Jaki diakonat stały w Polsce? Refleksje kanonisty, Diakon. *Czasopismo poświęcone diakonatowi i promocji diakonatu stałego w Polsce*, № 2, 2005. S. 55-63.

⁵² Jan Paweł II. Diakoniat w służebnej i hierarchicznej komunii Kościoła, *L'Osservatore Romano*, №1, 1994. S. 37-39; Jan Paweł II. Istota diakonatu: służy tajemnic Chrystusa i służy swoich braci i siostr. Diakon stały w Kościele współczesnym, Stowarzyszenie Gaudium et Spes, Suwałki. 1979. 289 s.

⁵³ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 160.

кланяються і відходять. Диякон стає позаду архиєрея, а протодиякон іде перед царські врата⁵⁴.

Ієрей у святині і протодиякон на амвоні (стоячи трохи в бік ікони Христової) одночасно роблять поклін на схід – до престолу, а відтак архиєрею – на захід. Тоді повертаються до престолу і протодиякон виголошує: «Благослови, владико». Ієрей підносить Євангеліє і, роблячи ним хрест, виголошує: «Благословенне Царство...». Після цього цілує Євангеліє, трапезу і, віддавши поклін архиєрею, стає з правої сторони престолу. Хор: «Амін».⁵⁵

Протодиякон виголошує Мирну ектенію. Архиєрей сідає. Потім коли протодиякон виголошує: «Щоб визволитися...», диякон підходить з лівої сторони і стає навпроти протодиякона (обличчям на схід, трохи праворуч від намісної ікони Богородиці). Ієрей, після виголосу: «Бо тобі належить...», кланяється архиєрею, а разом з ним протодиякон та диякон, відтак протодиякон та диякони один одному.⁵⁶ Протодиякон відходить з солеї і стає позаду архиєрея. Хор співає перший антифон, після якого перший диякон виголошує Малу ектенію. Під час цієї ектенії діється все аналогічно, як на великій ектенії.⁵⁷

Коли співають «Єдинородний Сину...» архиєрей встає і стоїть до кінця гімну. Після цього диякон виголошує ектенію, під час якої ієреї, що стоять при катедрі, взявши благословення в архиєрея, ідуть у святиню, кожен своїми дверима, цілують трапезу, віддають поклін архиєреєві і стають збоку престолу на свої місця. Протодиякон підходить на солею, а з ним піддиякони з трикирієм та дикирієм, які стають в ряд з протодияконом та дияконом. Також в цей ряд стають, кожен зі свого боку, жезлоносець та примикирій з лампадою. Після виголосу: «Бо Ти благий і чоловіколюбчець...» всі віддають поклін архиєрею та заходять до святині, кожен своїми дверима.⁵⁸

Хор співає третій антифон чи «Блаженні», під час якого звершується Малий вхід. Це відбувається так: піддиякони беруть трикирій та дикирій. Паламар подає диякону кадильницю.⁵⁹

«Перший ієрей, поклонившись перед престолом (один поклін) і поклонившись разом з протодияконом архиєрею, бере Євангеліє і віддає його протодияконіві, який стає з ним за престолом, лицем на захід. В цей час перший та інші ієреї, здійснивши поклони, цілують престіл, кланяються архиєрею і йдуть вслід за протодияконом по одному, по старшинству»⁶⁰.

Петро Могила у своєму Літургіконі пише, що коли диякон зайшов у святиню і стає перед святою трапезою, то перший ієрей і диякон роблять три поклони перед святою трапезою. І коли співці співають: «Слава Отцю і Сину...»,

⁵⁴Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. С. 20.

⁵⁵ Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів: Амаатека, 2001. С. 24.

⁵⁶ Там само. С. 29.

⁵⁷ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 161.

⁵⁸ Архиерейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стемфорд, 1949. С. 20.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. С. 26.

лише в цей момент ієрей дає Євангеліє дияконові⁶¹. Так само говориться і в інших уставах, таких як: *Ordo Celebrationis*⁶², «Устав Богослужень» Священної Конгрегації Східних Церков⁶³, *Чиновник*⁶⁴, «Устав Богослужень» Української Папської Колегії⁶⁵, «Божественна Літургія» Мирослава Марусина⁶⁶ та *Архиєратикон*⁶⁷.

Коли співці співають третій антифон, архиєрей встає. Малий вхід відбувається так: зі святилища усі виходять північними дверима в такому порядку: примикирій, жезлоносець, диякон з кадильницею, піддиякони (молодший попереду) з дикирієм та трикирієм, рипідоносці, а за ними вже протодиякон з Євангелієм та ієреї⁶⁸.

Обхід відбувається поза катедрою, причому протодиякон, наблизившись до архиєрея, в півголос говорить: «Господеві помолімся», і архиєрей тихо молиться молитву входу, яку також моляться ієреї. Протодиякон стає нижче амвону, посередині, навпроти архиєрея, по сторонах Євангелія, лицем один до одного стоять рипідоносці, піддиякони з трикирієм та дикирієм стоять по боках архиєрея, лицем один до одного. Диякон з кадильницею стають між протодияконом та архиєреєм. Ієреї стають по чину у два ряди, так, як вони стояли перед малим входом⁶⁹.

Після того, як архиєрей закінчить молитися молитву входу, протодиякон, що стоїть справа перед архиєреєм, поклонившись архиєрею, перекладає Євангелію на ліве плече, трьома пальцями правої руки тримає ора́р і, возносячи його догори, говорить: «Благослови, (преосвященніший) владико, святий вхід». Архиєрей, благословляючи, каже: «Благословен вхід Святих Твоїх завжди, нині і повсякчас, і на віки віків», протодиякон відповідає: «Амінь» та подає архиєреєві цілувати Євангеліє. В момент, коли архиєрей цілує Євангеліє, протодиякон цілує його праву руку, яку архиєрей поклав на Євангеліє, і йде з Євангелієм і стає посередині між амвоном та катедрою, між рипідоносцями⁷⁰. Рипідоносці в цей момент нахиляють рипіди над Євангелієм. Піддиякони, подають архиєреєві трикирій та дикирій, цілуючи при цьому руку архиєрея. Протодиякон підносячи Євангеліє і роблячи ним знак хреста, виголошує: «Премудрість, прості», після чого повертається лицем на захід до архиєрея. Хор співає: «Прийдіте, поклонімся і припадім до Христа». Булгаков подає, що цей стих співає протодиякон.⁷¹

⁶¹ Могіла П. Літургікон, 1639. Київ, 1998. С. 255-256.

⁶² Дольницький І. Типик Української Католицької Церкви. пер. з церковнослов'янської. Львів: Місіонер, 2002. 542 с.

⁶³ Устав Богослужінь. Рим: Священна Конгрегація для Східної Церкви, 1958. С. 62.

⁶⁴ Чиновник. Москва, 1982. С. 62.

⁶⁵ Устав Богослужінь, Вечірні, Утрені і Божественної Літургії. Рим: Українська Папська Колегія св. Йосафата, 1983. С. 71.

⁶⁶ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 182.

⁶⁷ Архиєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 32.

⁶⁸ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. С. 575.

⁶⁹ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. С. 26.

⁷⁰ Дольницький І. Підручник церемоній для питомців семинарії Духовного до приливною услугованя в богослужениях так семинарских як і архиерейских. Львів, 1907. С. 101.

⁷¹ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. С. 576.

Нікольський та інші російські устави подають, що цей стих співають: архиєрей, усі ієреї та протодиякон з дияконами.⁷² В Постановах Львівського Собору 1891 року сказано, що це співають співці.⁷³ Диякон в цей час кадить Євангеліє, а коли на слова «Припадім до Христа» архиєрей приклоняє голову перед Євангелієм, диякон кадить архиєрея.

Архиєрей, дивлячись на схід, вигоглошує: «Христе, Ти Світло Істинне, що просвічує і освячує кожну людину, яка приходить на світ» та благословляє осіяльниками (трикирієм та дикирієм).⁷⁴

На захід: «Нехай знаменується на нас світло обличчя Твого, щоб ми, ходячи в ньому побачили світло недоступної Твоєї слави».

На південь: «Спрямуй стопи наші на діло заповідей Твоїх».

На північ: «Молитвами пречистої Твоєї Матері, Христе Боже наш, спаси нас».

Після кожного благословення трикирієм та дикирієм хор співає: «Многії літа». Диякон на кожне благословення кадить архиєрея тричі. Після благословення на захід, протодиякон з Євангелієм заходить у святилище і кладе Євангелію на престіл, з ним заходять рипідносці, які ставлять рипіди на своє місце.⁷⁵

Після входу протодиякона у святилище, піддиякони, які тримають трикирії і дикирії, ідуть і розстелюють орлеці на всіх місцях, де архиєрей буде зупинятися при кадженні, тобто: перед амвоном, на амвоні, два – один за одним перед престолом та з інших трьох боків престолу, а також перед проскомидійником. Протодиякон, поклавши Євангеліє на престіл, перехрестившись і поцілувавши його, відразу повертається до катедри царськими дверима. Після благословення трикирієм та дикирієм на чотири сторони протодиякон бере у архиєрея трикирій, при цьому поцілувавши руку, а диякон, поцілувавши руку, дає архиєрею кадило. Архиєрей в супроводі протодиякона з трикирієм при повільному співанні священнослужителів: «Спаси нас, Сину Божий...» заходить у святилище. Протодиякон супроводжує в кадженні архиєрея; тобто, він постійно є навпроти нього: якщо архиєрей кадить престіл спереду, то протодиякон стоїть позаду престолу, обернений обличчям до архиєрея і т.д.⁷⁶

Після завершення кадження архиєреєм піддиякон забирає дикирій, а протодиякон – кадило, передавши трикирій піддиякону, відтак кадить архиєрея тричі по три і віддає кадило паламареві.⁷⁷

Так само щодо кадження тут є розбіжності між нашими та російськими уставами. Наші устави подають, що архиєрей тричі обходить престіл і

⁷²Нікольський К. Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви. Санкт-Петербург, 1900. С. 184.

⁷³Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 25.

⁷⁴ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиєрейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 28.

⁷⁵ Чиновник. Москва, 1982. С. 62.

⁷⁶ Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 28.

⁷⁷ Архиєрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стенфорд, 1949. С. 23.

священнослужителі тричі співають: «Спаси нас, Сину Божий...», також подається, що архиерей, коли звершує кадження, то не тримає дикирій у лівій руці, а тримає жезл.⁷⁸ У Архиератиконі сказано, що або трикирій, або жезл⁷⁹. Якщо робити за цим уставом, то тоді дикирій забирає дякон, а жезлоносець в цей момент подає жезл архиерею. Дякон разом з протодияконом супроводжують архиерея, коли він кадить.⁸⁰

Архиерей, віддавши дикирій та кадило, цілує святу трапезу, разом ієреями молиться молитву Трисвятого. Піддякон з дикирієм переходить поза престіл на праву (південну) сторону святилища і подає протодияконові дикирій. Протодиякон, взявши дикирій, іде до кінця престолу перед горне сідалище, робить на собі знак святого хреста, віддає поклін горному місцю, поклін архиерею і знову стає біля нього й подає, цілючи руку, архиереєві дикирій, кажучи: «Благослови, (преосвященніший) владико, час Трисвятого». Архиерей робить дикирієм знак святого хреста над Євангелієм і віддає дикирій протодияконові, а той – піддякону. Інший піддякон в той момент подає протодияконові трикирій, а той – архиереєві, і архиерей робить трикирієм знак святого хреста над Євангелієм та віддає протодияконові, а той з ним, прийшовши перед горне місце, поклоняється йому, відтак архиереєві і віддає трикирій піддяконові.⁸¹

Із закінченням тропарів, кондаків і богородичних архиерей, знаменуючи протодиякона правою рукою, дивлячись на схід, виголошує: «Бо Ти святий еси, Боже наш, і Тобі славу возсилаємо, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині і повсякчас». Протодиякон, стоячи в царських вратах лицем на схід, піднявши руку з орарем, що його тримає трьома пальцями правої руки, показуючи на людей, виголошує: «І на віки віків»⁸². Після чого протодиякон стає на своє місце справа, трохи позаду від архиерея. Хор співає: «Амін» та «Святий Боже...» два рази. Третій раз архиерей та священнослужителі співають по-грецьки⁸³ «Ἄγιος ὁ Θεός, Ἄγιος ἰσχυρός, Ἄγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς». Протодиякон: «Воздайте славу Христу, Богові нашому».⁸⁴

Під час співання хором «Слава Отцю і Сину...» протодиякон говорить до архиерея: «Повели, (преосвященніший) владико», та йде з архиереєм до горного сідалища. Архиерей, ідучи, відповідає: «Благословен, хто йде в ім'я Господне», тоді протодиякон вказує на горне місце і говорить: «Благослови, (преосвященніший) владико, горне сідалище». Архиерей, благословляючи горне сідалище, відповідає: «Благословен Ти на престолі...» та виходить на горне місце і стає обличчям до людей.⁸⁵

⁷⁸ Обряд Свячення на Єпископа й Архиерейська Служба Божа Преосвященного Ніля Миколая Саварина, ЧСВВ. Торонто, 1943. С. 36.

⁷⁹ Архиератикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 34.

⁸⁰ Архиерейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стемфорд, 1949. С. 23.

⁸¹ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 185.

⁸² Могила П. Літургікон, 1639. Київ, 1998. С. 264.

⁸³ Архиератикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 36.

⁸⁴ Деякі поучення що до Архиерейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 29.

⁸⁵ Архиератикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 37.

Хор співає: «Слава, і нині: Святий Безсмертний...», а відтак: «Святий Боже...», так, як на звичайній Літургії. Перший диякон (якщо є тільки протодиякон, то – або піддиякон, або чтець) підходить до архиєрея з Апостолом, положивши на нього орар, отримує благословення, цілує руку архиєрея та іде читати Апостола, проходячи ліворуч повз престіл через царські врата (тільки у випадку диякона) на амвон, звідки читає Апостола.⁸⁶ Протодиякон, стоячи біля горного місця, виголошує: «Будьмо уважні». Архиєрей, благословляючи: «Мир всім». Хор: «І духові твоєму». Протодиякон: «Премудрість, будьмо уважні». Хор співає прокімен та стишки. Стихи може голосити диякон, що читає Апостол.⁸⁷

Протодиякон «Премудрість». Диякон читає заголовок Апостола далі Протодиякон: «Будьмо уважні». Диякон читає Апостол. Під час читання Апостола архиєрей сідає на горне сідалище, і по його знаку сідають теж ієреї на приготовані місця.⁸⁸ Коли диякон закінчує читати Апостола, приходять паламар або ж прислуга з кадильницею та ладівницею до горного місця. Кадильницю віддає протодиякону, який, відкривши її, підносить архиєреєві. Протодиякон в півголос: «Благослови, преосвященніший владико, кадило». Архиєрей, насипаючи ложечкою ладан в кадильницю, каже: «Кадило Тобі приносимо...» (ордо подає, що цю молитву молимося тільки на проскомидії, в архієратиконі також не говориться нічого про це) і, прийнявши благословення від нього (поцілувавши руку), протодиякон кадить святу трапезу навколо, предложення, святилище. Також виходить перед царські ворота і кадить намісні ікони, тоді входить у святилище і кадить архиєрея, ієреїв, виходить на амвон і кадить вірних.⁸⁹ Після прочитання Апостола, архиєрей та ієреї встають, коли протодиякон кадить архиєрея тричі по три, архиєрей благословляє його.⁹⁰

Протодиякон, закінчивши кадження, віддає кадило паламарю та приходять перед престіл, цілує трапезу і приймає Євангеліє від першого ієрея. Перший ієрей, після того, як дав протодиякону Євангеліє, цілує збоку трапезу і кланяється архиєрею. Протодиякон підносить Євангеліє архиєрею, який цілує Євангеліє, а він – руку архиєрея і, обходячи престіл зліва, іде на амвон через царські врата (у нашому обряді виходить на солею, хоча як варіант Архієратикон також подає амвон, але виключно для читання Євангелія, слова «Благослови, владико» виголошує перед архиєреєм (позаду святої трапези), та повертається лицем до сходу і виголошує: «Благослови, владико...». Архиєрей: «Бог, молитвами...». Протодиякон: «Амінь». Диякон: «Премудрість, прості...». Архиєрей: «Мир всім». Хор: «І Духові Твоєму». Протодиякон: «Від (ім'я) святого Євангелія читання». Хор: «Слава Тобі, Господи...» Диякон: «Будьмо уважні». Протодиякон читає Євангеліє.⁹¹

⁸⁶ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 37.

⁸⁷ Кунцлер М. *Літургія Церкви*. Львів: Аматака, 2001. С. 135.

⁸⁸ Марусин М. *Божественна Літургія*. Рим, 1992. С. 186.

⁸⁹ Чиновник. Москва, 1982. С. 68.

⁹⁰ Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 31.

⁹¹ Архієратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 38.

В Літургіконі Петра Могили сказано: «Якщо буде в церкві Єпископ, не візьме від ієрея благословення диякон. Але, щоб взяв святе Євангеліє зі святої трапези, іде просто до єпископа, в церкві стоячого..., і просить в нього благословення. Єпископ ж сам і молитву каже і благословить голову його»⁹².

Протодиякон повертається і кладе Євангеліє на аналой.⁹³ Після прочитання Євангелія архиєрей сходить з горного місця і стає в царських воротах, де зустрічає протодиякона, що несе Євангеліє, і каже йому: «Мир тобі, що благовістуєш». Протодиякон дає архиєреєві цілувати Євангеліє, а сам цілує руку архиєрея. Архиєрей, поцілувавши Євангеліє, бере його від протодиякона і кладе на престолі.⁹⁴

Після прочитання Євангелія архиєрей виголошує проповідь з амвона, тримаючи у лівій руці пастирський жезл. Проповідь також архиєрей може говорити не після Євангелії, а в кінці Літургії перед відпустом. Це вже, як архиєрей забажає. По закінченні проповіді віддає жезл жезлоносцю та заходить у святилище, де стає перед престолом.⁹⁵

Щодо того, хто виголошує Сугубу ектенію, то в уставах є деякі відмінності. Але з усіх цих уставів можна зробити висновок, що немає принципового значення, який з дияконів чи протодиякон виголошує цю ектенію. У соборі св. Юра є так, що сугубу ектенію виголошує протодиякон. Він виходить північними дверима, стає на звичайному місці та виголошує ектенію. Два інші диякони (якщо є) стоять з країв престолу позаду архиєрея. Якщо є тільки один диякон, то він стоїть з лівої сторони престолу.⁹⁶

Як протодиякон буде закінчувати Сугубу ектенію, перший диякон, поклонившись архиєрею виходить північними дверима на амвон. Архиєрей творить виголос: «Бо милостивий і чоловіколюбець Бог еси...». Після виголосу протодиякон та диякон поклоняються один одному.

Протодиякон та диякон стають в царських вратах, і протодиякон виголошує, повертаючись до людей і тримаючи трьома пальцями правої руки орап: «Всі оглашенні, вийдіть». Відтак другий диякон, роблячи аналогічно протодияконку, виголошує: «Оглашенні, вийдіть», тоді знову протодиякон: «Всі оглашенні, вийдіть», та перший диякон виголошує далі ектенію: «Щоб ніхто з оглашених, тільки вірні...». Якщо є тільки один диякон, тоді так мовить: «Всі оглашенні, вийдіть; оглашенні, вийдіть; всі оглашенні, вийдіть. Щоб ніхто з оглашених не залишився. Тільки вірні, ще і ще в мирі Господеві помолімся».⁹⁷

Закінчивши ектенію, диякон заходить південними дверима у святилище, молиться на горне місце і поклоняється архиєреєві.

⁹² Могила П. Літургікон, 1639. Київ, 1998. С. 273.

⁹³Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 41.

⁹⁴ Архиератикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 40-41.

⁹⁵ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 187.

⁹⁶ Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 35.

⁹⁷ Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів: Аматека, 2001. С. 140.

Коли розпочинається Херувимська пісня протодиякон, взявши кадило, кланяється архиєреєві, просить благословення кадила. Відтак починає кадити престіл, горне місце, жертovníк не кадиться, святилище, архиєрея три по тричі, всіх співслужачих, престіл спереду, тричі архиєрея⁹⁸.

Архиєрей, піднявши руки, молиться тричі: «Ми Херувимів...» та робить три поклони. Слова: «Щоб і Царя...» говорить протодиякон. Після цього протодиякон або диякон знімає з архиєрея мітру і кладе її зліва на престіл, а архиєрей цілує антими́нс і престіл⁹⁹, благословляє співслужачих і відходить до жертovníка; поклоняється і мовить: «Боже, милостивий будь мені грішному.» Протодиякон подає йому кадило. Архиєрей кадить жертovníк, віддає кадило диякону та кладе на його ліве плече воздух.¹⁰⁰

Взявши дискос архиєрей ставить його на голову протодиякона з усякою увагою та побожністю. Коли ж протодиякон трохи відійшов, приходять найперший із священників до архиєрея, робить поклін, бере від архиєрея святу чашу, цілує її і руку архиєрея.

І протодиякон виходить північними дверми. Потім ідуть священники, і перший із священників зі святою чашею. Протодиякон, виходячи з дверей, виголошує: «Всіх вас, православних християн, нехай пом'яне Господь Бог у царстві Своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні».¹⁰¹

А архиєрей виходить перед царські двері, кадить святий дискос тричі. Той, що несе чашу, виголошує: «Преосвященнішого Архієпископа і Митрополита нашого (або: Боголюбивого Єпископа нашого) Кир (ім'я) нехай пом'яне Господь Бог у царстві Своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні».¹⁰²

Архиєрей кадить, приймає чашу, і виголошує: «Святішого вселенського Архиєрея нашого (ім'я), Папу Римського, блаженнішого Патріарха (верховного Архієпископа (ім'я), преосвященнішого Архієпископа і Митрополита нашого Кир (ім'я), і боголюбивого Єпископа нашого Кир (ім'я), і весь священничий, дияконський і монаший чин, Богом бережений народ наш, правління і все військо, благородних і повсякчас згадуваних фундаторів і добротинців святого храму цього (святої обителі цієї) і всіх вас, православних християн, нехай пом'яне Господь Бог у царстві Своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні».¹⁰³

Хор: «Амінь». І співає: «Щоб і Царя всіх ми прийняли, що Його в славі невидимо супроводять ангельські чини. Аلیلуя, аلیلуя, аلیلуя». І ввійшовши через святі двері, архиєрей ставить святу чашу на святу трапезу. Тоді знімає зі святого дискосу і святої чаші покровці і кладе їх на боці святої трапези, а взявши з рам'я диякона воздух і покадивши його, покриває ним святі дари, мовлячи:

⁹⁸ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. С. 47.

⁹⁹ Якщо є такий звичай.

¹⁰⁰ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 188-189.

¹⁰¹ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 42.

¹⁰² Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів: Аматака, 2001. С. 154.

¹⁰³ Схиігумен Савва. О Божественной Литургии. Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. С. 142.

«Благообразний Йосиф, знявши з хреста пречисте тіло Твоє, плащаницею чистою обвив і, пахощами покривши, у гріб новий положив»¹⁰⁴.

І бере кадилицю з руки протодіякона, кадить чесні дари тричі і мовить: «Ущаслив, Господи, благоволінням Твоїм Сіон, і нехай відбудуються стіни єрусалимські. Тоді уподобаєш Собі жертву правди, приношення і всепалення, тоді покладуть на вівтар Твій тельців». І віддавши кадилицю, архиерей схиляє голову і мовить: «Помоліться за мене, браття і співслужителі». А всі відповідають, кажучи: «Дух Святий найде на тебе, і сила Вишнього осінить тебе». Архиерей: «Той же Дух нехай співдіє з нами всі дні життя нашого».¹⁰⁵

Потім протодіякон і всі інші кажуть: «Помолися за нас, владико святий».

Архиерей: «Нехай Господь укріпить стопи ваші».

Знову мовлять: «Пом'яни нас, владико святий».

Архиерей: «Нехай пом'яне вас Господь у царстві Своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні.»

Протодіякон: «Амінь».¹⁰⁶

Після діалогу архиерей виходить на амвон та благословляє трикирієм та дикирієм народ. Співці співають: «Іс полла ети, деспота». Піддіякони, взявши трикирій та дикирій, поклонившись, заходять у святилище, де міняються сторонами, так щоб трикирій був справа, а дикирій – зліва¹⁰⁷.

Диякон виходить на солею та виголошує ектенію: «Сповнім молитву...».

Виголос: «Щедротами єдинородного Сина Твого...» виголошує архиерей.

Хор: «Амінь.» Відтак архиерей виходить перед святі двері та виголошує благословляючи: «Мир всім», на що хор відповідає: «І духові твоєму».

Тоді другий диякон, який стоїть на солі, виголошує: «Возлюбім один одного, щоб однодумно визнавати», на що хор відповідає: «Отця, і Сина, і Святого Духа...». «Якщо є два диякони, кожний цілує свій орар, де знак хреста і один одного в рамена, мовлячи те саме, що і священники. Подібно ж і диякон поклоняється на місці на якому стоїть, і цілує свій орар де знак хреста, а опісля виголошує: Двері, двері...»¹⁰⁸ архиерей знімає митру, цілує святі дари так, як вони є накріті: дискос, чашу а відтак трапезу.¹⁰⁹

Протодіякон виголошує на солі: «Станьмо гідно, станьмо зі страхом...», на що хор відповідає: «Милість миру, жертву хваління». Протодіякон, поклонившись, заходить у вівтар. Один з дияконів бере рипіду і побожно повіває нею над дарами. А коли нема рипіди, робить це одним із покровців¹¹⁰. Про це нічого не говорять: «Рубрики...», «Указанія...» та «Постанови Собору

¹⁰⁴ Деякі поучення що до Архиерейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 36.

¹⁰⁵ Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839). пер. з англійської А.Маслюх. Львів, 2003. С. 101.

¹⁰⁶ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 190.

¹⁰⁷ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 56-57.

¹⁰⁸ Архиератикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 61.

¹⁰⁹ Чиновник. Москва, 1982. С. 90.

¹¹⁰ Архиератикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 62.

Львівського».¹¹¹ Натомість про це говорить Архієратикон «А диякон, поклонившись входить у святий вівтар, бере рипіду й побожно повіває над дарами»¹¹².

«Благодать Господа нашого Ісуса Христа...» – виголошує архиєрей, благословляючи вірних трикирієм і дикирієм, на що останні відповідають: «І з Духом Твоїм». Після чого архиєрей обертається на південь, підносить угору руки, очі, одночасно й думки та виголошує: «Вгору піднесім серця» і благословить південну сторону. На це вірні відповідають: «Піднесли до Господа». Архиєрей обертається на північ і виголошує: «Благодарім Господа», благословить північну сторону.¹¹³

Архиєрей повертається у святилище, піддиякони забирають трикирій та дикирій. Протодиякон знімає мітру з архиєрея і кладе на престіл.¹¹⁴ І протодиякон бере зі святого дискасу звізду, робить над ним знак хреста, і поцілувавши її, відкладає» Після цього цілує звізду, складає її та кладе біля покривців.¹¹⁵ Хор співає: «Свят, свят, свят Господь Саваот...». Архиєрей з ієреями молиться молитву: «З цими блаженними силами...»¹¹⁶.

По молитві протодиякон показує на дискос, тримаючи орар трьома пальцями правої руки. Архиєрей вказує правою рукою на дискос та виголошує, «Тому що архиєрей сповняє Божественну Літургію спільно зі священниками, то всі разом виголошують слова Господні»¹¹⁷: «Прийміть, їжте, це є тіло Моє, що за вас ламається на відпущення гріхів». Хор співає: «Амінь». Щодо того, чи ієреї виголошують ці слова, то устав подає, що ці слова виголошують з архиєреєм співслужачі.

Архиєрей тихо мовить: «Так само і чашу (благословляє) по вечері мовлячи». Відтак показує на чашу і виголошує з ієреями: «Пийте з неї всі, це є кров Моя Нового Завіту...». Архиєрей, всі співслужачі, диякони та весь люд вклоняються низько. Хор співає: «Амінь».¹¹⁸

Архиєрей молиться: «Тому-то й ми, споминаючи оцю спасенну заповідь...» та відходить трохи назад від престолу, стаючи на другий орлець. Піддиякон забирає орлець, що перед престолом. Протодиякон стає перед престіл, бере правою рукою з орарем дискос, а лівою, нижче правої, – чашу, піднімає їх вверх над антимінсом. Архиєрей з ієреями виголошує: «Твоє від Твоїх Тобі приносимо, за всіх і за все». Протодиякон ставить дискос і чашу, поклоняється і відходить.

¹¹¹ Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839). пер. з англійської А.Маслюк. Львів, 2003. С. 103.

¹¹² Архієратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 62.

¹¹³ Устав Богослужінь. Рим: Священна Конгрегація для Східної Церкви, 1958. С. 72.

¹¹⁴ Архієратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 63-64.

¹¹⁵ Архієрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стенфорд, 1949. С. 50.

¹¹⁶ Руководство для священно-церковнослужителей при Архієрейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 63.

¹¹⁷ Архієратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 65.

¹¹⁸ Чиновник. Москва, 1982. С. 94.

Піддиякон ставить назад орлець перед престолом. Хор співає: «Тебе оспівуємо...».¹¹⁹

Архиєрей молиться: «Ще приносимо Тобі...». Відтак архиєрей, співслужачі ієреї, протодиякон та диякон поклоняються тричі перед святою трапезою. Потім, схиливши голову і показуючи орарем на святий хліб, протодиякон мовить тихим голосом архиєрею: «Благослови, владико, святий хліб».

Архиєрей, схиливши голову, знаменує святий хліб і каже: «І сотвори ото хліб цей чесним Тілом Христа Твого». Протодиякон мовить: «Амінь. Благослови, владико, святу чашу» та показує рукою з орарем на чашу. Архиєрей, благословляючи чашу, промовляє: «А те, що в чаші цій, чесною кров'ю Христа Твого». Протодиякон: «Амінь. Благослови, владико, обидві», – та вказує на чашу і на дискос. Архиєрей благословляє обидвоє і каже: «Перетворивши Духом Твоїм Святим». Протодиякон тричі промовляє «Амінь».¹²⁰

Після цього протодиякон повертається на те місце, де перед тим стояв. Архиєрей молиться: «Щоб були причасниками на тверезість душі...». Після цього перший диякон, обійшовши престіл, бере кадильницю та подає її, цілуючи руку архиєреєві. Архиєрей, тричі кадячи перед святою трапезою, виголошує: «Особливо за пресвяту, пречисту, преблагословенну...», – потім віддає кадило першому дияконові, який кадить престіл. Хор співає: «Достойно...» або ірмос із заспівом празника. Архиєрей з ієреями моляться: «За святого Йоана пророка, предтечу і христителя...».¹²¹

В часі цієї молитви протодиякон та диякон поминають померлих. Відтак, архиєрей виголошує: «Найперше пом'яни, Господи...». Тоді перший ієрей виголошує: «Найперше пом'яни, Господи, благословенного єпископа нашого кир (і поминає того, хто править) і даруй його святим Твоїм церквам...»¹²². Архиєрей в свою чергу благословляє його, мовлячи: «Священство Твоє нехай пом'яне...».¹²³ Хор: «І всіх, і все».¹²⁴

Протодиякон поминає живих.¹²⁵ Архиєрей молиться: «Пом'яни, Господи, це місто, в якому живемо...». Після молитви поминає поіменно живих, кого бажає.¹²⁶

Відтак архиєрей виголошує: «І дай нам єдиними устами і єдиним серцем...». «Диякон прийнявши благословення від архієрея, виходить, стає на звичайнім місці й виголошує»¹²⁷.

¹¹⁹ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 231.

¹²⁰ Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839). пер. з англійської А.Маслюх. Львів, 2003. С. 105-106.

¹²¹ Архиратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 67-68.

¹²² Архиєрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стенфорд, 1949. С. 57.

¹²³ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. С. 631.

¹²⁴ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 235.

¹²⁵ Архиратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 71.

¹²⁶ Схигумен Савва. О Божественной Литургии. Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. С. 157.

¹²⁷ Архиратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 73.

Диякон виголошує ектенію: «Всіх святих пом'янувши, ще і ще в мирі Господеві помолімся». Архиєрей з ієреями молиться молитву: «Тобі вручаємо все життя наше і надію...».

Після ектенії архиєрей виголошує: «І сподоби нас, Владико, зі сміливістю, неосудно сміти призивати Тебе, небесного Бога Отця, і мовити». Хор співає «Отче наш». Під час співання молитви Господньої диякони перепоясуються (орарем) хрестовидно.¹²⁸ Архиєрей виголошує: «Бо Твоє царство, і сила, і слава...». Хор співає: «Амінь».

Архиєрей виходить на солею і, благословляючи обома руками, виголошує: «Мир всім», на що хор відповідає: «І духові твоєму». Протодиякон (на амвоні): «Голови ваші перед Господом схиліть». «Тобі Господи», – відповідає хор.¹²⁹

Архиєрей молиться молитву: «Дякуємо Тобі, царю невидимий...» Інші устами подають, що диякон перепоясується орарем хрестовидно, під час того, як архиєрей молиться молитву: «Дякуємо Тобі, царю невидимий...»¹³⁰, Архиєрей з ієреями моляться молитву: «Зглянься, Господи Ісусе Христе Боже наш...».

По молитві архиєрей, ієреї, протодиякон та диякон роблять три поклони, стиха проказуючи: «Боже, милостивий будь мені грішному...». Коли протодиякон побачить, що архиєрей простягає свої руки до святого хліба, виголошує: «Будьмо уважні» та заходить у святилище.¹³¹

Архиєрей підносить святий хліб і з ієреями виголошує: «Святеє святим». Хор співає: «Єдин свят, єдин Господь, Ісус Христос, на славу Бога Отця. Амінь.» А відтак причасний.

Протодиякон (стоячи справа від архиєрея) каже: «Роздоби, владико, святий хліб». Архиєрей з великою побожністю роздроблює Агнець на чотири частини і мовить: «Роздроблюється і розділюється...».¹³²

Протодиякон, вказуючи орарем на чашу, мовить: «Сповни, владико, святу чашу». Архиєрей бере частинку ІС, робить нею знак хреста над чашею і мовить: «Повнота Святого Духа». Відтак, вкладає її в чашу. Протодиякон: «Амінь».

Прислуга приносить теплоту протодияконові, а він, взявши її, мовить: «Благослови, владико, теплоту». Архиєрей, благословляючи, мовить: «Благословенна теплота святих Твоїх завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні. Амінь». Протодиякон вливає теплоту хрестовидно до чаші і мовить: «Теплота віри повна Духа святого. Амінь». Протодиякон відходить і стає трохи далі.¹³³

Архиєрей роздроблює частинку ХС на кількість співслужачих і мовить: «Ієреї та диякони, приступіть». І кожний приходить з лівої сторони і побожно поклоняється, а архиєрей, тримаючи святий хліб, дає кожному з них, і кожний, поцілувавши руку, що йому подає, приймає святий хліб і мовить: «Подай мені,

¹²⁸ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 73.

¹²⁹ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 238.

¹³⁰ Дмитриевский И. Историческое, Догматическое и Таинственное изъяснение Божественной Литургии. Москва, 1993. С. 231.

¹³¹ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. С. 635.

¹³² Схиигумен Савва. О Божественной Литургии. Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. С. 162.

¹³³ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 240.

владико, чесне і святе тіло Господа, і Бога, і Спаса нашого Ісуса Христа». Архиєрей мовить: «Іереєві (ім'я), або: священодияконові (ім'я), подається чесне, і святе, і пречисте тіло Господа, і Бога, і Спаса нашого Ісуса Христа на відпущення гріхів його і на життя вічне»¹³⁴. Кожний, взявши часточку, відходить і стає на своє місце. Протодиякон та диякон стають позаду престолу звернені лицем на захід. Вкінці архиєрей бере собі святу частицю і мовить: «Чесне і пресвяте тіло Господа і Бога...». Відтак усі, схиливши голови, моляться «Вірую, Господи, і ісповідаю...», по молитві споживають святий хліб із своїх рук.¹³⁵

Далі архиєрей кличе іереїв та дияконів: «Іереї та диякони, знову приступіть». Один за одним вони підходять з правої сторони по старшинству і мовлять: «Ото приходжу..» та «Подай мені, владико...».¹³⁶

Архиєрей мовить: «Причащається слуга Божий, ієрей (диякон) ім'я...» Він же бере чашу за дно, рушничок простирає до своїх уст і три рази причащається, приклоняючи чашу до себе; обтирає рушничком уста, край чаші, відтак цілує чашу та руку архиєреєві і відходить, а архиєрей каже: «Оце діткнулося уст твоїх...»¹³⁷.

Протодиякон чи диякон після того, як запричащався згортає, губкою усі частиці до чаші та губкою витирає дискос, відтак, накриває чашу покрівцем, кладе дискос біля чаші і на дискос кладе звізду та покрівці.¹³⁸

Протодиякон, поклонившись, бере чашу, цілуєчи руку архиєрея, підходить до царських воріт, підносить чашу, показуючи її людям, і виголошує: «Зі страхом Божим і вірою приступіть». Хор: «Благословенний. Хто йде в ім'я Господнє...». Відтак віддає чашу архиєреєві, бере ложечку та дискос. Ложечку ставить в св. чашу. Архиєрей після молитви вірних: «Вірую Господи...» причащає їх з краю амвона, кажучи: «Причащається раб (раба) Божий...». Протодиякон тримає дискос. «Ті, що хочуть причащатися... ідуть один по одному, поклоняються з усякою побожністю і страхом і, маючи складені руки на грудях, кожний приймає Божественні Тайни».¹³⁹

Після закінчення Причастя вірних архиєрей залишає ложечку у чаші й покриває її рушничком. Потім, повернувшись у святилище, ставить чашу на престіл. Відтак архиєрей бере чашу і хрестовидно благословляє нею народ виголошуючи: «Спаси, Боже, людей Твоїх і благослови спадкоємство Твоє»¹⁴⁰.

Прислуга подає протодиякону кадило, а той архиєреєві. Архиєрей кадить дари, повертається до святої трапези і кадить тричі, кажучи тихо: «Вознесися на небеса, Боже, і по всій землі нехай буде слава Твоя.» Хор: «На многії літа, (преосвященніший) владико. Ми бачили світло істинне...»¹⁴¹.

¹³⁴ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 78-79.

¹³⁵ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 242.

¹³⁶ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 81.

¹³⁷ Булгаков С. Настольна книга для священно-церковно-служителів 2-х т. Москва, 1993. С. 684.

¹³⁸ Руководство для священно-церковнослужителів при Архиєрейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 90.

¹³⁹ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 82.

¹⁴⁰ Булгаков С. Настольна книга для священно-церковно-служителів 2-х т. Москва, 1993. С. 685.

¹⁴¹ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 83.

Тут є деякі розбіжності щодо того, чим архиєрей благословляє народ, виголошуючи: «Спаси, Боже, людей Твоїх...». Архиєратикон УГКЦ, а також інші служебники, виразно подають, що це архиєрей робить чашею, натомість російські джерела подають, що він ставить чашу, бере трикирій та дикирій і ними благословляє народ.¹⁴²

Після того архиєрей віддає кадило другому дияконові, бере дискос і кладе його на голову дияконові, який переносить його на проскомидійник, ідучи перед престолом, а не обходячи його.¹⁴³

Архиєрей бере чашу і, поцілувавши її, повертається до людей і тихо каже: «Благословен Бог наш», а відтак голосно: «Завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні».

Другий ієрей підходить, творить поклін і обома руками бере чашу, цілуючи руку архиєрея, і йде перед престолом та відносить її на проскомидійник. Диякон обкаджує ієрея, що несе чашу. Хор: «Амінь. Нехай сповняться уста наші...».¹⁴⁴

Тут Архиєратикон подає, що диякони розв'язують орарі¹⁴⁵. Протодиякон іде і творить поклін горному місцю, відтак архиєрею і північними дверима виходить на амвон, де промовляє ектенію: «Прості, прийнявши божественних...». Архиєрей зі священниками молиться молитву: «Дякуємо Тобі, Владико чоловіколюбче...», хоч у російських уставах її приписано відмовляти відразу після того, як запричащалися з чаші.¹⁴⁶

Молодший священник (якщо є новопоставлений, то він), перехрестившись, поцілувавши престіл та поклонившись на благословення архиєрея, каже: «В мирі вийдім», виходить царськими воротами на солею і стає посередині, нижче амвону.¹⁴⁷ Хор: «В імені Господнім». Протодиякон: «Господеві помолімося». Хор: «Господи помилуй». Ієрей голосно виголошує заамвонну молитву: «Господи, Ти благословляєш тих, що Тебе благословляють...».

Протодиякон під час заамвонної молитви стоїть перед іконою Спасителя, піднявши праву руку з орарем.¹⁴⁸

По молитві ієрей (царськими) і протодиякон (південними) дверима заходять у святилище. Протодиякон іде до горного місця, де хреститься, кланяється образу, а відтак архиєрею. Ієрей заходить у святилище, стає на своє місце, цілує престіл і разом з протодияконом покланяється архиєрею.¹⁴⁹

Хор співає: «Амінь. Нехай буде ім'я Господнє благословенне від нині і довіку (тричі), а відтак Псалом 33(34).

Архиєрей з ієреями моляться: «Сповнення Закону і пророків Сам єси...». Після отриманого благословення від архиєрея ідуть споживати святі Дари. Якщо

¹⁴² Чиновник. Москва, 1982. С. 115.

¹⁴³ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. *Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского*, 1997. С. 83.

¹⁴⁴ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 244.

¹⁴⁵ Архиєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 84.

¹⁴⁶ Схигумен Савва. *О Божественной Литургии*. Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. С. 185.

¹⁴⁷ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. *Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского*, 1997. С. 85-86.

¹⁴⁸ Архиєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 86.

¹⁴⁹ Там само. С. 87.

є одна чаша, то це робить тільки один диякон, а якщо багато, то і протодиякон теж.

Отже нами було проаналізовано літургійні аспекти служіння диякона у богослужінні, в якому диякон є найвпізнаванішим для вірних. Попри те, що диякони беруть участь, окрім Літургії, у богослужіннях церковного правила, однак саме Архієрейська Божественна Літургія є молитвою, у якій найчастіше вірні спостерігають участь диякона. Бо саме у Літургії диякон є тим, хто провадить вірних, тим, хто розставляє акценти, немов підказує вірним та спрямовує священнослужителів (пресвітерів та єпископів). Служіння диякона є подібним до служіння ангела, які супроводжують Ісуса Христа, є учасниками Його слави, але без нього є нездатні зробити будь-що.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дане дослідження розкриває актуальність дияконського служіння у світлі сучасних викликів Церкви третього тисячоліття. Як говорив Папа Павло VI, диякон служить як Божому народу, так і церковній ієрархії. Як для місцевої Церкви, так і для спільноти у ширшому розумінні цього слова. Диякон є посередником, який має оголошувати про потреби і бажання народу Божого перед церковною ієрархією, щоб вони могли ці потреби духовні та фізичні задовільнити. На Літургії диякон діє як ангел молитви, об'єднуючи молитви та наміри зібраних вірних як через кадіння, так і через численні ектенії на Божественній Літургії. За допомогою ектеній він бере красу та витончені тексти літургійних молитов і перекладає їх у прохання, які можуть бути зрозумілі вірним.

Головним осердям дияконії в Церкві є ніхто інший, як диякони – люди, які не просто мають бути номінальними служителями, своєрідними філантропами. Диякони – це ті, хто за прикладом перших семи дияконів мають дбати про Церкву, наvertати людей своїм служінням, бути з людьми. Ми маємо працювати над тим, щоб відроджувати дияконське служіння і не закривати його виключно в літургійні рамки. Дияконат – це своєрідний спосіб місії, молитви, проповіді. Однак навіть і через активну участь в богослужіннях диякони можуть стати для мирян інструментом до зацікавлення молитвою Церкви, а в майбутньому і безпосередньої участі.

Попри активне впровадження у життя рішень Другого Ватиканського собору, у нашій Церкві дияконат і всіх його проявах все ж потребує активної популяризації. Як ми вже згадували, на жаль, постать диякона пов'язують виключно зі звершенням Архієрейської Божественної Літургії і набагато рідше з дияконією у дитячих будинках, будинках перестарілих, школах чи лікарнях. Вважаємо, що дана праця стане гарним поштовхом для популяризації дияконату в Українській Греко-Католицькій Церкві як в науковому полі так і у практичному житті Церкви.

REFERENCES

1. Arkhyieratykon abo sviatytskyi sluzhebnyk [Archhieratikon or sacrificial minister] / Synod UHKTs. Rym, 1988. 279 s. [in Ukrainian].

2. Arkhyiereiska Bozhestvenna Liturhiia Sviatoho Ivana Zolotoustoho z nahody sribnoho yuvileiu yepyskopstva Preosv. Kyr Konstantyna Bohachevskoho [Bishop's Divine Liturgy of Saint John Chrysostom on the occasion of the silver jubilee of the episcopate of the Most Rev. Cyrus of Konstantin Bogachevskii]. *Ukrainskyi katolytskyi seminar im. sv. Vasyliia*. Stemford, 1949. 75 s. [in Ukrainian].
3. Badgio A. Khrystyianske sotsialne vchennia: identychnist ta metodolohiia [Christian Social Teaching: Identity and Methodology]. *Sotsialna doktryna tserkvy: zbirnyk statei [Social doctrine of the church: a collection of articles]*. Lviv: Svichado, 1998. S. 19-78. [in Ukrainian].
4. Hutsuliak L. Bozhestvenna liturhiia Yoanna Zolotoustoho v Kyivskii mytropolii pislia unii z Rymom (period 1596-1839) [The Divine Liturgy of John Chrysostom in the Kyiv Metropolitanate after the union with Rome (period 1596-1839)] / per. z anhliiskoi A. Masliukh. Lviv, 2003. 432 s. [in Ukrainian].
5. Deiaki pouchennia shcho do Arkhyiereiskoi Sluzhby Bozhoi i pomishchennia tserkvy [Some teachings about the Hierarchy Service of God and the placement of the church]. Yorkton, 1933. 68 s. [in Ukrainian].
6. Didakhe. Dzherela khrystyianskoho Skhodu [Didakhe. Sources of the Christian East]. Lviv: Svichado 2002. 48 s. [in Ukrainian].
7. Dohmatychna konstytutsiia Lumen gentium [Dogmatic constitution Lumen gentium]. *Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Komentari [Documents of the Second Vatican Council (1962-1965): Constitutions, decrees, declarations. Comments]*. Ukrainskyi katolytskyi universytet. Lviv : Svichado, 2014. S. 55-116. [in Ukrainian].
8. Dohmatychna konstytutsiia Presbiterorum ordinis [Dogmatic constitution Presbiterorum ordinis]. *Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Komentari [Documents of the Second Vatican Council (1962-1965): Constitutions, decrees, declarations. Comments]*. Lviv : Svichado, 2014. S. 302-333. [in Ukrainian].
9. Dolnytskyi I. Pidruchnyk tseremonii dlia pytomtsiv semynaryi Dukhovnoho do prylyvnoho usluhovania v bohosluzhenyakh tak semynarskykh yak i arkhyiereiskykh [A handbook of ceremonies for the seminary's pets for the ecclesiastical service in both seminary and bishop services]. Lviv, 1907. 164 s. [in Ukrainian].
10. Dolnytskyi I. Typyk Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy [Typical of the Ukrainian Catholic Church] / per. z tserkovnoslovianskoi. Lviv: Misioner, 2002. 542 s. [in Ukrainian].
11. Ivan Pavlo II. Pastores dabo vobis. Po chynu Melkhisedeka [According to the rank of Melchizedek] / perekl z it. Zinchenko K. Lviv : Svichado, 2018. 480 s. [in Ukrainian].
12. Katekhyzm Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy: Khrystos – nasha Paskha [Catechism of the Ukrainian Greek Catholic Church: Christ is our Passover]. Lviv: Svichado, 2012. 344 s. [in Ukrainian].
13. Kodeks Kanoniv Skhidnykh Tserkov [Code of Canons of the Eastern Churches]. Lviv: Vydavnytstvo OO Vasyliian, 1995. 472 s. [in Ukrainian].

14. Kuntsler M. *Liturhiia Tserkvy* [Liturgy of the Church]. Lviv: Amateka, 2001. 614 s. [in Ukrainian].
15. Marusyn M. *Bozhestvenna Liturhiia* [Divine Liturgy]. Rym, 1992. 529 s. [in Ukrainian].
16. Mohyla P. *Liturhikon, 1639* [Liturgikon, 1639]. Kyiv, 1998. 904 s. [in Ukrainian].
17. *Obriad Sviachennia na Yepyskopa y Arkhyiereiska Sluzhba Bozha Preosviashchennoho Nilia Mykolaia Savaryna, ChSVV* [Rite of Ordination as a Bishop and Bishop's Divine Service of the Most Reverend Nil Mykolay Savarin, ChSVV]. Toronto, 1943. 97 s. [in Ukrainian].
18. *Sviate Pysmo Staroho i Novoho Zavitu : v 2-kh ch.* [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments: in 2 h.] / per. o. I. Khomenko; povnyi per., zdiisnenyi za oryhin. yevr., aram. ta hrets. tekstamy. Kyiv : Misioner, 2008. Ch. 1: *Saryi Zavit* [Old Testament]. 1126 s. ; Ch. 2: *Novyi Zavit* [New Testament]. 350 s. [in Ukrainian].
19. *Ustav Bohosluzhin, Vechirni, Utreni i Bozhestvennoi Liturhii* [Statute of Divine Liturgy, Evening, Matins and Divine Liturgy]. Rym: Ukrainska Papska Kolehiia sv. Yosafata, 1983. 108 s. [in Ukrainian].
20. *Ustav Bohosluzhin* [Statute of Divine Liturgy]. Rym: Sviashchenna Konhrehatsiia dlia Skhidnoi Tserkvy, 1958. 142 s. [in Ukrainian].
21. Bulhakov S. *Nastolnaia knyha dlia sviashchenno-tserkovno-sluzhytelei 2-kh t.* [Handbook for sacred church ministers, 2 vols.] Moskva, 1993. S. 691. [in Russian].
22. Dmytryevskiy Y. *Ystorycheskoe, Dohmatycheskoe y Taynstvennoe yz'iasnenye Bozhestvennoi Lyturhyi* [Historical, Dogmatic and Mysterious Explanation of the Divine Liturgy]. Moskva, 1993. 592 s. [in Russian].
23. Nykolskiy K. *Posobye kъ yzucheniyu ustava bohosluzhenyia Pravoslavnoi Tserkvy* [A guide to the study of the charter of worship of the Orthodox Church]. S.-Peterburhъ, 1900. 584 s. [in Russian].
24. *Rukovodstvo dlia sviashchenno-tserkovnosluzhytelei pry Arkhyereiskom sluzheny Lyturhyi sviatoho Yoanna Zlatoustoho* [Guidelines for clergy during the Bishops' Liturgy of St. John Chrysostom]. Nyzhnyi Novhorod: Yzd-vo bratstva sviatoho kniazia Oleksandra Nevskoho, 1997. 96 s. [in Russian].
25. Chynovnyk [Official]. Moskva, 1982. 237 s. [in Russian].
26. Adamowicz L. *Jaki diakon stały w Polsce? Refleksje kanonisty, Diakon. Czasopismo poświęcone diakonowi i promocji diakonatu stałego w Polsce, № 2, 2005. S. 55-63.* [in Polish].
27. Chryssavgis J. *Remembering and Reclaiming Diakonia*. Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press, 2009. 262 p. [in English].
28. Cnaan R.A. *The Invisible Caring Hand. American Congregations and the Provision of Welfare*. NewYork : University Press, 2002. 389 p. [in English].
29. *Compendium on the Diaconate: A Resource for the Formation, Ministry, and Life of Permanent Deacons*. Washington, DC: United States Conference of Catholic Bishops, 2015. 581 p. [in English].
30. Jackson M. *The Diaconate Renewed: Sacrament, Word, and Service*. Diocese of Qu'Appelle Anglican Church of Canada. URL:

<https://quappelle.anglican.ca/ministry/diaconate> (дата звернення 11.08.2022). [in English].

31. Jan Paweł II. Diakonat w służebnej i hierarchicznej komunii Kościoła, *L'Osservatore Romano*, №1, 1994. S. 37-39. [in Polish].

32. Jan Paweł II. Istota diakonatu: służy tajemnic Chrystusa i służy swoich braci i sióstr. Diakon stały w Kościele współczesnym, Stowarzyszenie Gaudium et Spes, Suwałki. 1979. 289 s. [in Polish].

*Стаття надійшла до редакції 12.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*